

Migráció: haszonmaximalizálás, költségminimalizálás

ERDŐS ISTVÁN

Jogászhallgató, Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

OECD: *Perspectives on Global Development 2017: International Migration in a Shifting World*. OECD Publishing, 2017. Paris. 275 pp. http://dx.doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2017-en

International Migration in a Shifting World (Nemzetközi migráció egy változó világban) címmel látott napvilágot az OECD *Perspectives on Global Development* (Perspektívák a Globális Fejlődésről) jelentéssorozatának 2016 decemberében kiadott darabja. A mű 1995 és 2015 közt gyűjtött, jelentős mennyiségű adatot elemez; nemcsak a gazdasági fejlődés és változás migrációra gyakorolt hatásait tárja fel, hanem a migráció változatos hatásait is a gazdaságra és az egyéb szektorokra. Újdonságnak számít a vizsgált országoknak a megszo-kott (fejlődő és fejlett) csoportosításán túllépő, hármas besorolása, ami a téma komplexebb megvilágításba helyezésén túl egy szofisztikáltabb rendszerben engedi elhelyezni az egyes államokat.

A munkába bevont szakértők és kutatók felsorolása itt aligha lenne lehetséges (ez a jelentés köszönetnyilvánításában is majd két oldalon át történik). A széles körű együttműködésben részt vevők nagy része közgazdaságtani háttérrel rendelkezik, ami megmutatkozik a kezük alól kikerült munkán is, amely a szakma számos pozitív jelensége mellett néhány hiányosságának jeleit is magán hordozza.

A kilenc fejezetre osztott mű legmeghatározóbb része az első fejezet, amely a

probléma felvetésétől az adatok elemzésén át a megoldási módok ajánlásáig terjedve lényegében összefoglalja a kötet mondani-valóját. A következő hét fejezet mindegyike a téma egy-egy aspektusát járja körül, az elsőnél részletesebben tárgyalva őket. Közülük is kiemelkedik a negyedik fejezet, amely a migráció kulcsfontosságú motivációjáról ír, míg elsősorban jogi szempontból lehet érdekes a migrációs politikai irányvonalak hatásait kifejtő ötödik fejezet. A menekültek témája határozottan elkülönül a migráció egyéb formáitól, ezt a hatodik fejezetben fejtik ki a szerzők. A jelentés záró, kilencedik fejezete valamelyest eltér a többitől, ebben ugyanis a lehetséges jövőbeli „forgatókönyvek”, kimenetek felsorolása történik, a négy – egymást nem feltétlenül kizáró – lehetőség közül mindenki optimizmusától függően választhat.

Az OECD-jelentés több kiemelkedően fontos, egymásra épülő gondos vizsgálat után levont, tényekkel alátámasztott következtetésekből, az ezekben gyökerező logikus feltételezésekből és elméletekből áll. Első kulcseleme a gazdasági változás, amely katalizátorként hat a migrációra. Ezt a szerzők úgy írják le, mint a (leginkább az ipari szektorban végbemenő) gazdasági aktivitás eltolódását a fejlett országoktól

a fejlődő országok felé. A folyamatot ha nem is egyoldalúnak, de mindenképpen aszimmetrikusnak láttatják: a fejlődő országok előtt más útvonal áll, mint amit a fejlett országok már megtettek. A gazdasági aktivitás eltolódását 1995-től 2015-ig tárja fel a jelentés, s ebben a húsz évben jelentős változásokat észlel, amelyek más-más módon csapódnak le a különböző országokban. Feltehetően ezeknek az eltéréseknek a górcső alá vétele után alakult ki a szerzőkben a fejlődő-fejlett dichotómián túlmutató, már említett hármas felosztás.

Ez a felosztás nem egy új „kartotékszekrény”, amelyben a korábbival azonos elemek más fiókokban, de ugyanolyan hasztalanul tárolódnak. Az új rendszerezés felszámolja a két gyengén körvonalazott és végtelenül optimista kategóriát, a fejlett és a fejlődő országokét, hiszen az utóbbiba tartozó országok egy részében a fejlődő jelző erősen eufemisztikussá vált, amire például az ismert „elefántgörbe”¹ is rámutat.

Az első országcsoportban² azok a magas jövedelmű országok szerepelnek, amelyek 1995-ben és 2015-ben is azok voltak (HI – High Income csoport). Ebbe a kategóriába tartozik például az Amerikai Egyesült Államok, Németország, Japán, Ausztrália, vagyis a hagyományosan is fejlettnak vagy legfejlettebbnek nevezett államok (összesen 28). A második csoportba sorolt országok 1995-ben még nem voltak magas jövedelműek, de húsz év alatt magas és fenntartott gazdasági növekedést hajtottak végre (SG – High and

Substained Growth). Ebben az 59 államot tartalmazó kategóriában találjuk például Mexikót, Magyarországot, a Kínai Népköztársaságot vagy a Dél-afrikai Köztársaságot. A harmadik kategória 57 országa a nem túl hízelgő „maradék” (RW – Rest of the World) nevet kapta,³ s azokat a sok esetben csak névlegesen fejlődő országokat foglalja magában, melyek 1995-ben sem számítottak gazdagnak, és azóta sem hajtottak végre magas és fenntartott gazdasági növekedést. Az európai országok közül egyedül Romániát találjuk itt (miközben – némileg meglepő módon – például Moldova vagy Macedónia a középső csoportban, azaz az SG-országok között szerepel); földrészünkön kívül ide tartozik még többek között Libanon, Haiti, Pápua Új-Guinea, illetve Afrikának legalább kétharmada.

Az új kategóriák létrehozása azért fontos része a jelentésnek, mert a migráció számos tendenciáját ezen a kategorizáláson alapuló logikával magyarázza. A csoportosítás természetesen nem tökéletes, hiszen egyrészt egymástól meglehetősen eltérő helyzetű országok azonos kategóriákban találhatóak (pl. Ghána és Észtország egyformán SG, azaz fenntartott gazdasági növekedéssel rendelkező kategóriába került), másrészt a leggazdagabb országokban a jövedelmek eloszlása és ettől függően az életszínvonal – akár azonos átlagjöve-

¹ 2012-ben a Világbank egyik, Branko Milanović által készített jelentésének sokadik oldalán eldugva található egy diagram, amely hivatalosan a *Globális jövedelemnövekedés 1988-tól 2008-ig* címet viseli, de sokkal inkább „elefántgörbe” néven vált híressé. Az ábra többek között a legszegényebbeknek a globális jövedelemnövekedésből való kizártságát tárja fel.

² A jelentés az egymillió fő fölötti országokat (összesen 148-at) vonta be az elemzésbe.

³ A *Rest of the World* kifejezés kísértetiesen emlékeztet Nial Ferguson *The West and the Rest* című könyvének a címére. Ferguson – aki 2003 áprilisában a *New York Times Magazine*-ban megjelent cikkében önmagát a neoimperialista banda fizetett tagjaként jellemezte (“Let me come clean, I am a fully paid-up member of the neoimperialist gang”) – véleménye bár kevésbé szofisztikált, de nem teljesen tér el az OECD értékelésétől. Míg a jelentésben a „maradék” (Rest) kategória csak a legmarginalizáltabbakra vonatkozik, Ferguson az SG-csoportba kerülők tekintélyes részét is oda sorolja, akik számára a „nyugati kultúra” terjedésének árnyoldalai már jó ideje tapasztalati tények.

delem mellett is – nagy különbségeket mutathat. Hiányosságai ellenére azonban ez a hármas felosztás alkalmas arra, hogy a migrációval kapcsolatban felmerülő számos kérdésre választ adjon.

A jelentésből kiderül, hogy arányosan a legtöbben (az emigránsok 40%-a) a fenntartott növekedésen áteső (SG) országokból települnek át a magas jövedelmű (HI) országokba. Vagyis nem a legrosszabb körülmények közt élők hagyják el hazájukat a legnagyobb mértékben. Másiképpen fogalmazva, a migráció mértékét nem csupán a kedvezőtlen életszínvonal hátrahagyásának vágya, hanem sokkal inkább az arra való lehetőség határozza meg. A jelentés szerint a migránsok száma a teljes lakossághoz viszonyítva az egy főre jutó jövedelemmel párhuzamosan növekszik. A migrációra lehetőséget adó gazdasági növekedés szerepe még egyértelműbbé válik, ha figyelembe vesszük, hogy az elvándorlás az SG-országokból a HI-országokba 1995-ben még csupán 29%-a volt a teljes migrációnak. Ehhez képest a gazdasági növekedésből kimaradt RW-országokból 2015-ben mindössze a teljes migráció 11%-ának megfelelő migráns vándorolt a HI-országokba (1995-ben: 7%).

A jelentés ebben a tekintetben talán még érzékenyebben is vizsgálódhatott volna. Nem tudjuk meg ugyanis, milyen volt a migrációban részt vevők anyagi helyzete. (Az eddigi logika szerint a legszegényebb országokból sem a legszegényebbek vándorlását tételezhetjük fel, de erről a kötetben semmit sem olvashatunk.) Természetesen nem csupán javuló gazdasági körülmények növelik a migrációt, hanem mások is, például már létező kapcsolati hálók (networks) a cél- és a kibocsátó országok közt, de a jelentés – feltehetően nem függetlenül készítői tudományos háttértől – itt is a közgazdaságtani magyarázatot tartja a legmeghatározóbbnak. Kiemeli a cél- és a kibocsátó országok közt fenn-

álló tartós gazdasági különbségeket, bár ezen a ponton nem teljesen konzisztens: a szerzők az egy főre jutó jövedelem és az életszínvonal fogalmát felváltva használják. Ráadásul a fennálló gazdasági különbségek okát sem keresik, ami az olvasóban kissé azt a hatást keltheti, hogy ezek a különbségek valami megváltoztathatatlan, tőlünk független struktúra következményei.

A migráció jelenségének értelmezéséhez a kötet nem csupán az arra lehetőséghez adó, de az azt ösztönző körülményekre is kitér. Megállapítja, hogy a teljes migráció 64%-a a magas jövedelmű országok felé történik, a tíz legnépszerűbb célország közül kilenc magas jövedelmű (az egyetlen kivétel Oroszország). A jelentés a kulcsfontosságú migrációs ösztönzők közt elsősorban a célországok pozitív kvalitásait sorolja fel, míg a kibocsátó országok kevésbé kedvező tulajdonságait nem tartja különösebben fontosnak. A motiváló tényezők között helyet kap az oktatás, a szociális háló és a már létrejött kapcsolatháló (esetleges diaszpóra megléte). Mivel a menekültek kérdését elválasztja a migráció egyéb fajtáitól, ezért itt nem említ olyan okokat, mint a háborús helyzet vagy a klímaváltozás.

A migráció hatásainak felmérése és értelmezése igen nagy hangsúlyt kap a jelentésben, a szerzők különbséget tesznek kibocsátó és célországokra kifejtett hatások között. A kibocsátó országokban a migráció pozitív hatásai közt említik a nyomás csökkenését a túlterhelt munkaerőpiacon, a hazautalásokból származó jövedelmeket, a célországokban kialakult diaszpórákból visszatérő tudást és tőkét, továbbá a hazatérő migrációt. Átgondolva ezeket a pontokat, nem mindegyik tűnik meggyőzőnek. A nyomás csökkentése a munkaerőpiacon tulajdonképpen munkaerő-vesztés, és csupán azért tűnhet pozitívumnak, mert a fejletlen országok működő piacainak nem sikerült a munka-

végzőt, az elvégzendő munkát és az ehhez szükséges eszközöket működő rendszerre formálni – a probléma tehát nem feltétlenül a munkaerőtöbblet. A célországokban kialakult diaszpórák valóban hasznosak lehetnek a kibocsátó országoknak, azonban a jelentés több pontján a célországok teendői közt előkelő helyen szerepel az integráció: az eredeti lakóhelyéhez, kultúrájához kötődő diaszpóra megléte inkább hátrány. A hazautalások és a hazatérő tudás viszont valóban előny, sőt előbbi kulcsfontosságú a kibocsátó országokban maradt családok eltartása szempontjából.

A migráció kibocsátó országokra gyakorolt negatív hatásainak listája jóval rövidebb az előnyök felsorolásánál, mindössze kettőt említ a kötet: a munkaerőhiány esetleges fellépését, valamint a képzettek és szakmához értők elvesztését. Utóbbiak számára a migráció kiemelkedően csábító: tudásuk révén jó munkahelyet találhatnak a célországokban. Ez a jelenség kifejezetten nagy veszteséget jelenthet, ha a tudás megszerzése államilag finanszírozott formában történt. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a jól képzett, külföldön foglalkoztatott munkavállaló hazautalásai várhatóan jelentősebbek a képzetleneké-

hez képest. A jelentés az agyelszívás kérdését ugyan máshol tárgyalja, de a képzett munkaerő kiáramlásával kapcsolatban itt érdemes megemlíteni. A jelenséggel kapcsolatban a szerzők elismerik, hogy negatív hatású, azonban hozzáteszik, hogy az a kibocsátó ország számára akár nettó nyereség lehet, ha a külföldi elhelyezkedés reménye több embert vesz rá a felsőoktatásban való részvételre. Persze ez a magyarázat aligha oszlatja el minden kétségeket.

A célországokra gyakorolt pozitív hatások a munkaerőhiány enyhítése, a képzett munkaerő beáramlása, az előregező népesség egyensúlyba hozása; míg a hátrányok a hazai munkások helyzetének romlása, az állami szolgáltatások iránti növekvő igény és a társadalmi kohézió csökkenése. A jelentésben a szerzők, mint jó közgazdászok, a hatások kezelésére a negatívumok enyhítését és a pozitívumok maximális kihasználását ajánlják. Felmerülhet azonban a kérdés: ki fogja a károkat minimalizálni, és ki a hasznokat maximalizálni? Avagy ki és hol fogja – ahogy a jelentés írja – „hasznosítani a migrációt, a fejlődés motorjává téve azt”?